

YAKUP KADRI’NİN YABAN ROMANI VE ERVING GOFFMAN’IN DAMGA KİTABI ARASINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

Hande EMEKÇİ*

Özet

Bu makalede karşılaştırmalı edebiyat biliminin disiplinler arası çalışma yönteminden hareketle sosyolog Erving Goffman’ın *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* kitabındaki “damgalanmış birey” olgusu ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* romanında işlenen “yaban” olgusu arasındaki ortaklık, benzerlik ve farklılıklar aktarılmaya çalışılmıştır. Erving Goffman’ın Damga Teorisi ve *Yaban* kitabının kısa tahlili verildikten sonra alıntılama tekniği ile iki kitabın karşılaştırması yapılmış ve disiplinlerin karşılıklı etkileşimine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Damga Teorisi, Yaban, Karşılaştırmalı Edebiyat, Sosyoloji, Erving Goffman, Yakup Kadri Karaosmanoğlu

COMPARATIVE ANALYSIS: YAKUP KADRI’S YABAN AND ERVING GOFFMAN’S STIGMA

Abstract

In this essay, by using the interdisciplinary study method of comparative literature, the commonality, similarities, and differences between the phenomenon of "stigmatized individual" in sociologist Erving Goffman's book the *Stigma* and the phenomenon of "wild" individual in Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel the *Yaban* are tried to be conveyed. After the brief analysis of Erving Goffman's Stigma Theory and novel the *Yaban* was given, the quotation technique was compared to two books and the interaction of the disciplines was discussed.

Keywords: Stigma Theory, Yaban, Comparative Literature, Sociology

---

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Beytepe, 06800 Ankara, Türkiye,
handeemekci@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0001-5967-2600
Gönderim tarihi: 20/04/2022 Kabul tarihi: 12/05/2022

Giriş

Erving Goffman, 1922’de Manville, Kanada’da doğmuş, 1945 yılında Toronto Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra Amerika Birleşik Devletleri’ne yerleşmiştir. Sosyoloji yüksek lisans ve doktorasını 1953 yılında Chicago Üniversitesi’nde verdikten sonra 1968’e kadar California Berkeley Üniversitesi’nde öğretim üyeliği ardından Pennsylvania Üniversitesi’nde profesör olarak çalışmalarına devam etmiştir. Goffman 1952’deki ilk yayınından ölümüne kadar sosyoloji disiplini içerisinde deneysel araştırma ve kavramsal gelişme konularında etkileşim biçimlerini aktarmada başarılı olmuş ve yüz yüze ilişkilerde, görünen yapıları, süreçleri ve bunların düzenliliğinin kaynaklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. 1983 yılında vefat eden Erving Goffman’ın başlıca eserleri şunlardır: *The Presentation of Self in Everyday Life* “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” (1959), *Asylums* “Tımarhaneler” (1961), *Behavior in Public Places* “Kamusal Alanda İlişkiler” (1963), *Stigma* “Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” (1963), *Interaction Ritual* “Etkileşim Ritüelleri” (1967), *Strategic Interaction* (1969), *Relations in Public* (1971), *Frame analysis* (1974), *Gender Advertisements* (1979), *Forms of Talk* (1981).

Makalemizde Goffman’ın sosyolojiye sağladığı tüm çalışmaları arasından, damga teorisini anlattığı kitabından ve kitapta üzerinde durduğu temel meselelerden faydalanacağız. 1963 yılında, gözlemlerinden ve bilgi birikiminden yola çıkarak yazdığı *Stigma*, 2014 yılında Levent Ünsaldı’nın Türkçeye çevirerek Heretik Yayıncılıktan *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* adıyla basılan kitabıdır. Kitapta “Damga ve Toplumsal Kimlik, Bilgi Denetimi ve Bireysel Kimlik, Grubun Hızına Çekilme ve Ego Kimliği, Benlik ve Benliğin Ötekileri, Sapmalar ve Sapkınlık” adlı beş ana başlıkta ele alınan konu, edebiyat eserlerinin çözümleme sürecinde yöntem olarak yararlanılabilecek temel noktalar arasında yer almaktadır.

Goffman’a göre damga, bazı ilişkiler çerçevesinde ve hayatın belli dönemlerinde her birimizi iki rolü de oynamaya götüren ve her yerde mevcut bir toplumsal sürecin edimini içeren bir durumdur. Normal ve damgalı, bazen somut kişiler olsalar da genellikle ikisi de birer bakış açıdır. Bu bakış açıları, karma temaslar esnasında, layıkıyla yerine getirilmemiş normlar gereğince toplumsal olarak üretilirler. Bir birey, daimî sıfatlar tarafından tipleştirilebilir ve bulunduğu birçok toplumsal durumda, damgalı rolünü oynamaya zorlanabilir ve bu durumda ondan, kaderinin onu her şeyiyle normallerin zıddında konumlandığı damgalı bir kişi olarak bahsetmek doğaldır. Damgada söz konusu olan, kişilerden ziyade etkileşim esnasında oynanan roller olduğuna göre, damgalı kişinin belli durumlarda, farklı olana ilişkin normallerin tüm ön yargılarından örnekler sunmasında şaşırtıcı hiçbir şey yoktur. Damga çok görünür, çok rahatsız edici ve hatta kalıtsal olduğunda ise, bundan doğabilecek etkileşimsel değişkenlik kendilerine kötü rol düşenler için tamamıyla genel sonuçlar içerebilir. Bununla birlikte, şu veya bu kişisel sıfatın bariz biçimde normal-damgalı oyununu sarsma kapasitesinin kendi tarihi vardır; bilinçli toplumsal eylemlerin düzenli olarak değiştirdiği bir tarihtir. Örneğin yıllar içinde boşanmanın damgalayıcı gücünü yitirdiğinde daha önceki tanımın her zaman ve giderek daha fazla saldırıya maruz kaldığı görülür.

Goffman’ın kitabında damgalamaya yol açan sayısız örnekten bahsedilmektedir. Damgalama çok çeşitli biçimlerde olsa da yazar, bunları genel olarak üç kategoride inceler: Fiziksel özellikler, kişisel özellikler ve ait olunan grup.

Damgalı bireyler, onlara yüklenmiş kimlikleri farklı şekillerde yönetmektedir. Örneğin estetik operasyon ile damga sembolünü giderebilir; damgası için alternatif telafi üretmek başka yönlerini ortaya çıkarabilir. Damgasına mazeret göstererek toplumdan hoşgörü isteyebilir ya da normal olanları haksız bulabilir. Veya damgasını diğer özelliklerini ön plana çıkararak görünmez kılabilir. Bunun dışında kişisel özellikleriyle ilgili damgalara mazeret göstererek (Örneğin madde bağımlılığını yaşadığı psikolojik soruna bağlar.) bozulmuş kimliği idare etmeye çalışabilir. Veya kişi sahip olduğu damgaya sahip çıkarak ona olumlu bir anlam yükleyebilir. Ya da tüm durumların aksine damga gizlenebilir. Örnekler çoğaltılabilir. Burada Goffman, kişilerin damgasını gizleme çabası “normal” olan toplumla bütünleşme çabasının tam tersine, onu toplumdan yalıtın ve psikolojisini olumsuz etkileyen bir etki

gösterebilme özelliğine dikkat çeker. Çünkü kişi kendine ait olanları, kendi kimliğini gizleyebilir ve gerçek kimliğini yaşamak istemez.

Bireyler, damgalanmış kimliklerini çeşitli yollarla yönetirler. Kişi sahip olduğu stigmaya sahip çıkabilir ve ona olumlu bir anlam yükleyebilir. Stigma, gizlenebileceği durumlarda (örneğin eşcinsellikte olduğu gibi) meselelerin üstü örtülebilir. Goffman, bu örnekte olduğu gibi kişilerin stigmatı gizleme çabasını “normal” olan toplumla bütünleşme gayretini dile getirir ve bu durumun tam tersine onu toplumdan yalıtıran onu depresyona sokan bir etki gösterebilmesine dikkat çeker.

Bozulmuş kimliği gözetme duygusu ile damgalı birey, benzer sorunları yaşayan insanlarla bir araya gelerek grup içerisinde sosyalleşme ihtiyacını giderebilir. Erving Goffman, sosyal gerçekliğin çok parçalı olduğunu hatırlatarak normaller arasında göze batmayan damgalı bireyin kendi gibiler yanında rahat edememe ihtimalini dile getirir.

“Görünen o ki, damgalayıcı süreçlerin genel bir toplumsal işlevi yerine getirdikleri ve bu itibarla da değişime dirençli oldukları doğrudur ancak damga türüne göre önemli ölçüde değişkenlik gösteren ek işlevlere sahiptir. Örneğin bireylerin ahlaki açıdan damgalanması, formel bir toplumsal kontrol aracı işlevi görebilir; azınlıktaki bazı ırksal, dinî veya etnik grupların bu şekilde damgalanması, onları rekabet yollarından uzaklaştırmaya yararmış gibidir; aynı zamanda, fiziki bir şekil bozukluğundan muzdarip kişilerin değersizleştirilmesi de bu kişilerin gönül tercihlerinin mecburi bir kısıtlamaya tabi olmasına muhtemelen katkı yapmıştır.” (Goffman, 2014: 193)

Bu teoriyi Türk edebiyatına uygulamak ve disiplinler arası bir karşılaştırmaya tabi tutmak istediğimizde karşımıza en tipik örneklerden biri olan Yakup Kadri'nin *Yaban* romanı çıkar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1932 yılında basılan kitabı *Yaban*, Türk aydını ve köylüsü arasındaki kopukluğuna değindiği romandır. Roman Ahmet Celal'in bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Sakarya Savaşı'ndan sonra taşlar altında, ortasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter bulunur. Defterde, I. Dünya Savaşı'nda sağ kolunu kaybetmiş ve hayata olan tüm arzusunu yitirmiş Ahmet Celal'in anıları vardır. Emir eri Mehmet Ali'nin davetiyle Porsuk Çayı civarında bir köye gelen Ahmet Celal, burada rahat bir yaşam süreceğini düşünür. Fakat köy ahalisi onu yabancılaştırmış, Ahmet Celal istediği hayatı burada bulamamıştır.

Bir öğle üstü Ahmet Celal; kahvenin çardağında Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar'a İstanbul'un ve memleketin dört bir yanının işgal altında olduğunu anlatır fakat son derece önemli olan bu konu dinleyenler tarafından önemsenmez. Ahmet Celal geri adım atmaz, sonraları köyde tek tek yaptıklarını anlatır, hayatlarını devam ettirebilmek için sadece çalışmakta olan bu köylülere sürekli memleketin durumuyla ilgili bilgi vermeye çabalar. Fakat İnönü Zaferi'ni anlattığında dahi köylülerde beklediği gibi bir tepki göremez. Yaşadığı bu olaylar, Ahmet Celal'in beyninde aydın kavramıyla ilgili sorgulamalara yol açar. Aydınların halk içinde yerinin olmadığını, yaşanılanların ve yapılanların önemi olmadığını kavrar ve bir değişim içerisine girer. Hayatın anlamını sorgular. Bir süre sonra artık hiçbir şey düşünmemeye ve bir köylü gibi yaşamaya karar verir. Bu durumda da kendini köylülerden çok hayvanlara yakın hisseder. Bu sırada onu hayata bağlayan tek bir kişi vardır: Emine. Emine, Ahmet Celal ile daha sonra birlikte köyden kaçacaktır.

Ahmet Celal, Türk askeri kuvvetlerinin köyden geçmesi üzerine köylünün durumunu subaylara anlatmaya çalışır. Durumu gören subaylar, Ahmet Celal'inkine benzer tepkiler verir. Bu tepkiler, köylünün olayların ciddiyetinden uzak görünmesidir. Köylünün düşman askerleri iyi görmesine dayanamayan Ahmet Celal, düşmanlara yakınlık gösteren Salih Ağa ile kavga eder. Fakat sonuç alınmaz ve böylelikle köylüyle arasındaki çatışma daha da kızışır. Bu durum, Ahmet Celal'in hem dünya görüşünde hem de ruh sağlığında sorunlara yol açar. Bu sorunlar, bir vatanseverin, eski bir subayın çabalarının sonuçsuz kalmasını görmesiyle başlamıştır. Yanında kaldığı Zeynep Kadın'ın evinden ayrılarak köyün dışarısında bir eve yerleşir. Yunanlar köye gelmiş ve köylünün elinde ne var ne yoksa almıştır. Bu durumda da düşman askerinin karşısına dikilip köylüyü savunsa da onlar, Yunanların yaptığı tüm eziyetleri sindirir. Duruma daha fazla katlanamayan Ahmet Celal, Emine'yi de alarak kaçır. Yaralandığında Emine'nin dizinde geçirdiği acıları unutturacak bir rüya görür: “...Bu

rüyada, Türk köylüsü ile, Türk entelektüeli arasındaki acıklı davadan hiçbir eser kalmadığını gördüm.” (Karaosmanoğlu, 2013:197) diyen Ahmet Celal’in düşü, aynı zamanda Yakup Kadri’nin gerçekleşmesini istediği rüyadır.

Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından köylünün memleketin gerçek sahibi ve milletin efendisi olduğu söylemi, gerek siyasi gerek edebi çevrelerce sıklıkla dile getirilen bir unsur olmuştur. Bu söylemde soyut bir köylü ve halk sevgisinin ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. İşte bu noktada *Yaban*’ın önemli bir özelliği karşımıza çıkmaktadır; doğrudan köye ve köylüye yönelik eleştirel bakış, ilk defa bu denli keskin bir şekilde dile getirilmektedir. (Anık, 2019: 172)

İşgal güçleriyle iş birliği içinde olduğunu söylediği İstanbul hükümetinden uzak durmak için burayı terk eden Ahmet Celal, Ankara Hükümetine aşırı bağlılığına rağmen, bu şehre gitmeyi de istemez. Bunun başlıca nedeni, Ulusal Mücadele saflarına katılması durumunda tek koluyla işe yaramaktan öte, onlara yük olacağı düşüncesini taşımasıdır. Romanda Kemalist bir entelektüel olarak ön plana çıkan Ahmet Celal için köylü; vatanla, kendi için verilen Ulusal Mücadele’yle ilgilenmeyen, ülkesine karşı ulvi duygu ve düşünceler taşımayan, ancak kendi sınırlı muhitinde çağdaş uygarlığa, vatanına ve Ulusal Mücadele kahramanlarına yabancı içinde, kendince yaman bir yaşam kavgası veren ve cehaletin pençesinde olan bir kesim olarak ötekileştirilmektedir. (Anık, 2019:176)

Yaban romanını sosyoloji disiplindeki “Damga Teorisi”ni göz önünde bulundurarak bir okuma yaptığımız zaman, içerisinde Goffmann’ın belirttiği (fiziki deformasyonlar, bireysel karakter bozuklukları ve ırk, ulus, din açısından etnolojik damga) üç farklı damga tipinden de malzeme bulmak mümkündür. Romanın başkarakteri Ahmet Celal, bir “damgalı birey” olarak düşünülebilir.

Yaban romanında görülen damgaları üç alt başlıkta incelenebilir:

1. *Fiziki Deformasyonlar*
2. *Bireysel Karakter Bozuklukları*
3. *İrk, Ulus, Din Açısından Etnolojik Damga*

1.Fiziki Deformasyonlar

Goffmann’ın teorisinde bireyler açısından tanımlamalar yapıldığında onların fiziksel özellikleri belirleyici temel unsurlar olmaktadır.

“Damganın tetkiki bakımından en elverişli bilgilerin kimi özellikleri vardır. Bunlar bir birey hakkındaki bilgilerdir. Bu bilgiler, kişinin geçici olarak sahip olabileceği bir ruh hâli, hissiyat veya niyetin aksine az çok kalıcı karakteristikleridir. Hem bilgi hem de onun iletilmesini sağlayan gösterge refleksiftir ve vücutta cisimleşmiş hâldedir; yani tam da hakkında bir şeyler söylediği kişi tarafından ve yöneldiği kişilerin huzurunda dışa vurulan bedensel ifadeler üzerinden doğrudan iletilir. Tüm bu özelliklere haiz bilgiye ‘toplumsal’ bilgi diyeceğim.” (Goffman 2014: 81).

Bu durum *Yaban* romanının başkışisi Ahmet Celal için de tanımlayıcı bir özellik olmaktadır. Ahmet Celal kolunun eksikliği sebebiyle evresindeki insanlarla tam olarak bir iletişim kuramamaktadır. “...*Bir yılı geçen uzun ilişkimizde bir kere olsun başını kaldırıp yüzüme bakmadı ki, gözleri bir kere olsun gözlerime rast gelmedi ki... İsmail'e benden bahsederken ne demişti? – Kolu yok bir herif... – Onca benim tek alameti farikam kolsuzluğumdur.*” (2013: 114) Bu temel fiziksel yoksunluk Ahmet Celal’in yaşam biçimini de etkilemektedir. Çevresindekiler Ahmet Celal’in kendilerinden farklı olduklarını görmekte ama bu farklılığın nedenini tam olarak kavrayamamaktadırlar.

“En basit, en sade, en tabii hareketlerim onlara, bir sirk ortasında, bir soytarının taklak atışları, sıçrayışları, yuvarlanışları kadar tuhaf geliyor. Mehmet Ali'ye soruyordum: – Niçin her şeyim senin hemşerilerinin bu kadar tuhafına gidiyor? Mehmet Ali önce inkâr etmek istiyordu; sonra kendini tutamıyor; baklaları, birer nasihat halinde, ağzından çıkarıyordu: – Beyim her gün traş olmayıver. – Beyim, bu dağın başında sabah akşam dişlerini fırçalamak neyine gerek. – Beyim,

bizde saçlarını kadınlar tarar. – Beyim, geceleri, sabahlara dek mırıl mırıl ne okuyup duruyorsun? Seni büyü yapar sanırlar...” (Karaosmanoğlu 2013: 21)

Damgalı birey olan Ahmet Celal, köyde yalnız köylü olmaması ile değil, davranışları ile de göze batar. Roman kahramanının kişisel özelliklerinden bağımsız bir biçimde “görünür” olan ve “topluma bilgi sunan” hareketleri, köylülere farklı gelmiştir. Bu durumda da Ahmet Celal ve köylüler arasında kurulan ilişki boyutu onun damgalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durumu kitabında Goffman şöyle tanımlamaktadır:

“Hayatının geç bir döneminde damgalı bir yeni benlik edinen bireyin yeni dostlarına yönelik duyduğu rahatsızlık, yerini yavaş yavaş eski arkadaşlarına yönelik hissettiği bir huzursuzluğa bırakabilir. Damga sonrası tanıştığı insanlar onu sadece kusurlu biri olarak görebilir; damgadan önceki hâlinin zihinlerde bıraktığı imgeleme bağlı kalmaya devam eden insanlar ise ona ne şekli bir kibarlık ne de eskiden olduğu gibi tam bir kabul gösteremeyebilir” (2014: 70).

“Kısa bir zamandan beri fiziki bir engele sahip bir birey söz konusu olduğunda; kusurla baş etmede daha fazla yol kat etmiş ve onunla aynı dertten muzdarip olanların ona bir “Hoş geldin” demek ve fiziki ve psikik olarak nasıl bir tutum takınması gerektiği hususunda kendisine tavsiyeler vermek için ona bir dizi özel ziyarette bulunmaları muhtemeldir.” (2014: 71).

Damga çeşitlerinin ilki olan fiziksel damga romanın başında karşımıza çıkar. Goffman’ın belirttiği damgalılar arasındaki yardımlaşma Ahmet Celal için geçerli olmamıştır. Bu damgadan uzaklaşmak ya da bu damganın bir itibar olabileceği yere giden damgalı bireyimiz tam tersi bir görüntüyle karşılaşmış, nitekim tek kolu ile yaptığı bir iş başarı olarak görülmemiştir. Ayrıca gittiği köyde kendisinden daha fazla damga sembolü bulunan bireyler de onu kucaklamaz ve tavsiyeler vermez. Bu durum damgalı bireyimizi hayal kırıklığına uğratmıştır. “... Şimdi, düşünün, bu illet ve sakatlık yuvasında ben nasıl kendimi gösterebilirim? Gerçi, köye geldiğim ilk günden beri, daima, herkesten ayrı bir durumdaydım... Zaten, korkunç engin bir ıssızlıkla çepeçevre çevrilmiş bir köyün içinde benim etrafımı ayrıca başka bir ıssızlık sarmış bulunuyor...”

Roman kişisi Ahmet Celal, yalnızdır. Yeni arkadaşlıklar kurmak ya da eskilerini devam ettirmek ister ama her iki durumda gerçekleşmez. Çevresindeki insanlarla iletişim kuramaz. Aynı mesleği yaptığı yeni subaylarla karşılaşan Ahmet Celal onlarla yakınlaşabileceğini, onlarla konuşabileceğini düşünmüştür. Ama sonuç tam bir hayal kırıklığıdır. Aynı dünyanın insanları olmalarına rağmen Ahmet Celal ile konuşan hiçbir subay onun ruh hâlini, yaşadıklarını ve düşüncelerini anlayamamıştır.

“... Subayların üçü birden, hayretle yüzüme bakıyorlardı. Benim bir deli olduğuma mı hükmettiler nedir, artık bahsi hiç tazelemediler. Akşama doğru, bana sessizce veda edip gittiler. Hiç bilmediğim, tanımadığım bu üç subayın gidişi, benim yüreğime bir dost ayrılığının acısı gibi bir şey bıraktı... Bu çeşit buluşmalar, bu çeşit tesadüfler, kendi sınıfımızdan insanların bu gelip gidişleri bendeki yalnızlık duygusunu tazelemekten başka bir şeye yaramıyor. Her defasında, kendimi biraz daha garip hissediyorum. İlle bu seferki canıma pek değdi. Çünkü, bu sonuncu görüşmedir...” (Karaosmanoğlu 2013: 132)

Romanda bir damgalı birey olan Ahmet Celal, fiziksel damgasından önceki hayatında subaylık yapmıştır. Fiziksel damgasından kaçmak için geldiği köye Goffman’ın dediği gibi eski arkadaşları ile karşılaştığında kendisini huzursuz ve onlara karşı da yabancı hissetmiştir. Fakat burada farklı olarak, damgalı birey Ahmet Celal’in ne eski ne de yeni karşılaştığı insanlar tarafından kabul görmemiş olmasına değinmemiz gerekir. Erving Goffman bu durumun nedenini Damga teorisinde şöyle açıklamaktadır:

“İki kişi arasındaki yüzeysel, kişisel ya da derin tanışıklık zorunlu olarak karşılıklıdır. Bu durum, içlerinden biri hatta ikisi de birbirlerini tanıdıklarını unutmuş olsa da veya tanışıklıklarının farkında olmalarına rağmen biri ya da her ikisi birden diğerinin bireysel kimliğine ilişkin her şeyi geçici olarak unutmuş olsa da geçerlidir.” (2014: 109).

Damgalı bireyin hayatındaki önemli kişilerden birisi de Emine'dir. Emine başlangıçta onu yabancı ve yaban görerek uzak dursa da romanın ortalarında bu damgalamanın hafıflediğini, sonunda ise damgalı bireyle birlikte damgalanan olmayı göze aldığını görürüz. Ahmet Celal'in en yalnız, en zor durumda olduğu anda Emine'nin ona el uzatması, dost ve sevgili olması Ahmet Celal için bir umut ışığı olmuştur.

Romanda Ahmet Celal'in kişiliği ve kimliği tanımlanırken onun toplum içerisindeki yeri ve konumu fiziksel damgalanma biçimine göre konumlandırılmıştır. Bu yönüyle Ahmet Celal, ötekileştirilmiş bir bireydir. Yanına yaklaşan kimsenin olmaması onun da toplum içerisine alınmaması anlamına gelmektedir. Bunun tek istisnası Emine'dir. Ahmet Celal'i kabullenen Emine de bu tercihi nedeniyle toplum dışına itilmiştir.

2. Bireysel Karakter Bozuklukları

Erving Goffman'ın *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* kitabında ikinci temel unsur, bireysel karakter bozukluklarıdır. Bu durumu Goffman şöyle açıklar:

“Damgalı birey ile bir arada olduğumuzda onun için söz konusu olabilecek her potansiyel huzursuzluk kaynağı, onun bu durumun farkında olduğunu, onun da farkında olduğumuzun farkında olduğunu, hatta onun farkında olduğuna ilişkin farkındalığımızın da farkında olduğunu sezdiğimiz bir şey hâline gelebilir.” (Goffman 2014: 49-50).

Goffman, Damga sembollerinin, başka durumlarda tutarlı olabilecek bir bütünü parçalayarak küçük düşürücü bir kimlik uyuşmazlığına dikkat çekmek noktasında oldukça etkili olduğunu dile getirmektedir. (Goffman 2014: 82). Bu durum, Ahmet Celal için de geçerlidir. Köye ilk geldiğinde onun köylüler tarafından karşılanış biçimi bu durum için bir örnek olabilir:

“... Onlara hitap ettiğim vakit hiçbir şey anlamaz gibi bön bön yüzüme bakarlar. Sonra kendi aralarında bir şeyler mırıldanırlar. Hissederim ki sözlerimi anlamışlar, fakat, tasvip etmemişlerdir. Bazen bıyık altından bana güldüklerini de sezerim. Buraya gelişimin ilk haftaları, etrafıma yalnız korku ve kuşku veriyordum. Beni, hükümet tarafından gönderilmiş herhangi bir memur, bir tahsildar, bir öşürücü, bir jandarma, yoksa bir askerlik şubesi başkanı mı sandılar bilmem; fakat, hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtilerini açıkça görmüştüm.” (Karaosmanoğlu 2013: 20)

Karma sosyal ortamda var olan huzursuzluğu, damgalı birey fark eder. Damgalı bireyin subay olması köylü tarafından yüce bir değer olarak görülmez ve aksine kendisini değerli kılacak bu sembol anlamını yitirerek onu bir damga sembolüne dönüştürür. Ahmet Celal, köylülerle arasındaki fiziksel mesafeyi koruyarak aynı zamanda diğerlerinin onunla kişisel bir tanışıklık kurma eğilimini de engellemiş olur. Bu konuda iki örnek vermek gerekirse:

“İlk İnönü zaferi, benim için günlerce süren bir sevinç kaynağı oldu. Köyde her önüme gelene durmadan bunu anlatıyorum. Bana sokakta arkasını çeviren kadınlar, beni görünce kaçışan çocuklar bile elimden kurtulamadı. Mehmet Ali'nin anası, kız kardeşi, karısı, küçük kardeşi ve bilhassa Mehmet Ali benden bunalacak hale geldiler...” (Karaosmanoğlu 2013: 39)

“...Ve Emeti Kadın başlıyor, yeşil sarıklılardan, Müslüman olmak isteyen Kraliçe'den büyük bir talaklatle bahsetmeğe... Bütün bunlar yalan desem sözüme inanacak mı? Onu hangi dille gerçeğe çekebilirim? Aramızda asırlık mesafeler var. Bu mesafeleri geçip de ona kadar nasıl erişebileceğim? Zira, ne kadar çağırırsam, o bana doğru yürümeyecektir. Bu, tarihin bir noktasında donmuş, taş kesilmiş bir insandır. Söylediği şeyleri, kendisi söylemiyor. Tıpkı antika kitabeler üzerindeki yazılar gibi onları ben okuyorum. Ben heceliyorum...” (Karaosmanoğlu 2013: 122)

Gündelik ilişkilerinde olumlu karşılık alamayan damgalı birey Ahmet Celal, romanın ilerleyen bölümlerinde köy meydanından uzaklaşmış ve daha kimsesiz bir yere yerleşmiştir. Orada iletişiminde

bulduğu çok daha az kişi vardır. Aslında yabancılaşmaya başlamış bir bireyin kendi kabuğuna çekilmesidir bu. Benzer bir durum Attila İlhan'ın *Yaraya Tuz Basmak*¹ romanında da vardır.

“Damgalı birey, kimliğe ilişkin biz nelere inanıyorsak onlara inanma eğilimindedir ve bu çok önemli bir olgudur. Kişinin kendisinin ne olduğuna ilişkin en derin duyguları; “normal”, yani herkes gibi bir birey olduğu, dolayısıyla adilane bir şansa ve muameleye kendisinin de hakkı olduğu algısına tekabül ediyor olabilir... Yine de ne kadar dil dökerse döksün diğerlerinin kendisini gerçekten “kabullenmedikleri” ve kendisiyle “eşit bir seviyede” temasa geçmeye razı olmadıkları yönünde bir algıya sahip olur” (Goffman 2014: 36).

Ahmet Celal bu ortamda tamamen yalnızdır. İnsanlara yabancıdır. İnsanların onunla iletişime geçme biçimi ilk olarak görünüşü ile sağlanacaktır. Görüşünü kendi içlerinde sindiren köylü arasında daha sonra onun toplumsal kimliği oluşacak ve iletişim bu eksende ya devam edecek ya da etmeyecektir. Romanda Ahmet Celal'in fiziki durumu, sosyal statüsü insanların onunla iletişim kurma biçimlerini etkilemektedir.

“...Mehmet Ali'ye sordum: – Kadınlarınız niçin yalnız benden kaçıyorlar? – Yabansınız da ondan, beyim. Bu yaban lafı, beni, önce çok kızdırdı. Fakat, sonra anladım ki Anadolulular, Anadolu köylüleri tıpkı eski Yunanlıların kendilerinden başkasına barbar lakabını vermesi gibi her yabancıya yaban diyorlar. Bir gün... bir gün, onlara, ispat edebilecek miyim ki, ben bir yaban değilim? Benim damarlarımdaki kan onların damarlarında işleyen kandır. Aynı dili söylemekteyiz. Aynı tarihi ve coğrafi yollardan, hep birlikte gelmişizdir. İspat edebilecek miyim ki, aynı Allah'ın kuluyuz! Aynı siyasi mukadderat, aynı sosyal bağlar, bizi kardeşlik, evlatlık, analık babalık üstünde bir yakınlıkla birbirimize bağlamıştır...” (Karaosmanoğlu 2013: 35-36)

Ahmet Celal, “Damga”sını daha önceden hissetmiş olsa da içinde bulunduğu toplumun onu damgaladıklarını ve damgasını öğrendiğinde kendisini tanımlamaya meylettiklerini görür. O nedenle kendisinin taşıdığı bu damga, Ahmet Celal'i kinlendirmiş ve kırmıştır. Geldiği noktada köylülerle aralarında bir fark olmadığını düşünmüştür. Goffman bu ve buna benzer durumları sosyal psikolojinin teorileriyle şöyle açıklamaktadır: “Damgalılardan medeni olmaları ve şanslarını fazla zorlamamaları beklenir; onlara sunulan kabulün sınırlarını test etmemelidirler ve bunu, daha fazlasını talep etmek için bir araç olarak kullanmamalıdır. Tolerans neredeyse her zaman pazarlığın bir parçasıdır.” (Goffman 2014: 171).

“Gerilimi idare etmek durumunda olan itibarsızlaştırılmış kişi ile bilgiyi idare etmek durumunda olan itibarsızlaştırılabilir kişi arasında keskin bir ayrım vardır. Bununla birlikte, tüm damgalıların kullandıkları uyum tekniklerini göz önüne alırsak bu iki durumun bir arada değerlendirilmesi gerekir; aradaki fark, görünürlük ve rahatsızlık verici olan arasındaki farktır.” (Goffman 2014: 147).

Yaban'da Ahmet Celal, içinde yaşadığı toplumla ciddi bir uyum problemi yaşamaktadır.

“... Salih Ağa, ilk defa olarak bana bu tavırla hitap edebiliyor. Çünkü, bir zamanlar benim temsil ettiğim nüfuzun bu topraklardan çekildiğini hissediyor. Ulan, alçak herif? diye bağırdım. Şu dakikada güvendiklerin burada olsalar, gene seni ayağımın altına alıp bir yılan gibi ezerim. Ve üstüne doğru yürüyünce, dimdik önüme dikildi: – Yok, dedi. O günler geçti. Otur oturduğun yerde... Yaradana sığınıp sol kolumun bütün gücüyle kırçıl suratına bir tokat aksettim. Sendeleyip yere yuvarlandı. Fakat, yuvarlanmasıyla kalkması bir oldu ve eline geçirdiği kocaman bir taş parçasını kafama fırlatmak istedi... Derken, Bekir Çavuş geldi, bana yaklaştı: – Haydi beyim, haydi. Bunlarla uğraşmak sana yakışmaz, dedi...” (Karaosmanoğlu 2013: 165-166)

¹ Bakılabilir, Yalçın Çelik 2006: 318-338.

Bekir Çavuş, Ahmet Celal'e "sana yakışmaz" diyerek bir nevi Goffman'ın dediği gibi damgalı bireyden şansını fazla zorlamamasını rica etmiştir. Bu yaşanan olayda gerilim, idare edilememiş ve damgalıların kullandığı uyum teknikleri uygulanmamıştır.

3. Irk, Ulus, Din Açısından Etnolojik Damga

Goffman'ın fizyolojik ve bireysel Damga tanımlamaları, bu konunun ırk, ulus ve din açısından Damgalama biçimleri ile de genişletilebilir:

"Damgalanmış birey, kendisi gibi olanlarla yakın ittifak içinde olsun ya da olmasın; kendisi gibi olanların klişeleşmiş bir biçimde davrandıklarını, gösterişli ya da zavallı bir biçimde onlara atfedilen olumsuz nitelikleri dışa vurduklarını yakından gözlediğinde kimlik kargaşası yaşayabilir. Bu durum onu tiksindirir; çünkü nihayetinde geleneksel toplumun normlarını desteklemektedir. Öte yandan, toplumsal ve psikolojik olarak bu kusurlu kişilerle özdeşleştiriliyor olması onu, kendisini tiksindiren şeye bağlı hâle getirir. Bu tikslenme ise utanca ve ardından bu utanmanın kendisi de bunu düşünmenin verdiği utanca dönüşür. Kısacası damgalı kişi ne kendi grubunu bağrına basabilir ne de ondan vazgeçebilir." (Goffman 2014: 156).

Yaban romanında da Ahmet Celal'in fiziksel ve toplumsal damgaları olduğu gibi anlatıcı meseleleri toplumsal boyutta da tartışmaya açmaktadır. Kurtuluş Savaşı, Türklük ve İslamî değerler romanda tartışılan konular arasındadır.

"... Bekir Çavuş: – Biliyorum beyim sen de onlardansın emme. – Onlar kim? – Aha, Kemal Paşa'dan yana olanlar... – İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz? – Biz Türk değiliz ki, beyim. – Ya nesiniz? – Biz İslamız, elhamdulillah... Bekir Çavuş'la artık daha ziyade konuşmağa mecalim yok. Asılmış bir adam gibi başım göğsüme düşüyor. Bunalıp kalıyorum. Eğer, bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız toprakla, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir." (Karaosmanoğlu 2013: 153)

Bu alıntıda Damgalanmış bireyin kimlik karmaşasını açıkça görmek mümkündür. Ahmet Celal'e atfedilen "Kemal Paşa'dan yana olanlar" niteliği onu köylülerden ayırır. Köylü ile aydının kutuplaşması bireysel bir mesele olmaktan çıkan genele uygulanır. Millet kavramının tanımlanması bu konudaki iyi örneklerden birisi olur. Goffman bu duruma uygun düşecek bir teori ortaya atar. "*İtibarsızlaştırılabilir kişinin yaygın olarak kullandığı bir diğer strateji ise, çevresini iki büyük gruba bölerek riskleri asgariye çekmektir; bir tarafta hiçbir şey söylemedikleri, diğer tarafta ise her şeyi söyledikleri ve buna dayanarak da yardım edeceklerine güvendikleri kişiler...*" (Goffman 2014: 140).

Romanda damgalı birey, Mehmet Ali, Bekir Çavuş ve Emine'yi kendisine yakın görmüş ve daha çok onlara güvenerek onlarla daha rahat iletişime geçmiştir.

"...Bu rüyada, Türk köylüsü ile, Türk entelektüeli arasındaki acıklı davadan hiçbir eser kalmadığını gördüm. Emine'nin bir ağaç dalına benzeyen kolları benimle o husumet ve ilgisizlik dünyası arasında kalın ve sağlam bir bağdı. Köyde geçirdiğim iki üç yıllık zaman içinde, bana bir cehennem azabı çektiren bütün tiksintilerim, öfkelerim, gayızlarım, isyanlarım, umutsuzluklarım sağ böğrümdeki yaradan sızan kanlarla beraber akıp gidiyor. Sanki içimin ufuneti patlayıp bu delikten boşalıyor gibi... Öyle bir rahatlık, öyle bir rahatlık hissediyorum ki..." (Karaosmanoğlu 2013: 197)

Ahmet Celal için Mehmet Ali'nin varlığı, ilk dönemlerde onun köy içerisindeki tek iletişim kaynağı olması bakımından önemlidir.

“Mehmet Ali olmasa hiç kimse benimle konuşmayacak, benim yanıma yaklaşmaktan çekinecek; bana köyün sokaklarında dikili bir korkuluk gibi bakacak. İlk günler çocuklar benden ürküp kaçışmıyorlar mıydı? Köpekler arkamdan havlamıyorlar mıydı? Oysa, ben ne acayip ne korkunçtum. Bilakis... Ve buraya yabancılardan kaçıp geldim; yabancıların cevrenden kaçıp geldim... Yolda, Mehmet Ali'ye durup durup şu sözleri tekrar ediyordum: Anan, benim anam; kardeşlerin benim kardeşlerim olacak. Bunu iyi bil. Ve Mehmet Ali hiç cevap vermeksizin yağız erkek çehresinin ortasındaki o çocuk tebessümü ile gülümsüyordu. O vakitten, bunun ne kadar imkânsız olduğunu düşündüğü için midir ki, öyle susup gülümsüyordu?..” (Karaosmanoğlu 2013: 19-20)

Roman karakterlerinden Mehmet Ali de bu karma sosyal ortamda damgalı birey ile normal insanlar arasındaki ilk köprülerden olmuştur. Köylünün Ahmet Celal'e karşı mesafeli davranışlarını damgalı birey fark etmişse de Goffman'ın belirttiği gibi ses çıkarmamıştır. Normal ve damgalı insanlar bilfiil karşılaştıklarında, özellikle de sohbet kabilinden müşterek bir ilişkiyi sürdürmeye başladıklarında (gerek roman kişisi gerekse köylüler) karşılıklı iletişim biçimlerini kurmaya başlamışlardır bile. Ötekileştirme² biçimleri, Türkler arasında olduğu kadar yabancılar arasında da gerçekleşmektedir.

“... Ve arkadaşlarına Rumca bir şeyler söyleyerek beni gösterdi. – Siz bir subaysınız öyle mi? Ne zaman? Nerede? – Umumi harpte, muhtelif cephelerde bulundum. – Kolunuzu nerede kaybettiniz? – Çanakkale'de... dedim. – Ha ha, öyle ise siz mükemmel bir Kemalist'siniz: – Bir Kemalist mi? Evet. Fakat, Çanakkale'de harp ettiğim için değil, sade bir namuslu Türk olduğum için... Subaylar güldüler...” (Karaosmanoğlu 2013: 184)

Vatani önemseyenler ve bağımsızlığı uğruna savaşanlar için bir savaşta gazi olmak büyük bir itibar sembolüysen de düşman askerler veya bu bağımsızlığa önem vermeyenler için bu itibar sembolü, damga sembolüne dönüşür. Düşman askerlerin damgalı birey üzerinden gülüşmeleri de bu duruma örnektir. Damganın sebep ve sonucuyla hem damgalı birey hem de karşısındakiler etkilenmiştir. Ahmet Celal bir süre sonra tavrını ve bakış açısını sorgulamaya başlamıştır. Bu konuda iki örnek verilebilir:

“...Hasat mevsimlerinden sonra haftalarca her nevi hububat aynı yalakta yıkanıp ayıklanır. Hatta çok kere, yenilecek şeylerin; çocuk bezleri, kirli don ve gömleklerle bir arada çalkalandığı da olur. Bu pisliği onlara anlatmak bir türlü mümkün değildir...”

“Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koyunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.” (Karaosmanoğlu 2013: 184)

Örnekler Goffman'ın “ikilem” olarak adlandırdığı duruma çok benzemektedir. Ahmet Celal'in, aydın sınıfından ve aydın sınıfın onun fiziksel damgasıyla dışlamasından kaçmasıyla köye gelmesini ve burada köylülerden biri olma düşüncesinin tam karşılığıdır. Köylülerin yaşantısının kendisine uzak olması ile damgalı birey bu kez “köylüleri” damgalar.

Ahmet Celal başlangıçta köylülerle iletişim kurabilmek için aslında çaba göstermiştir. Ama çabaları bir sonuç vermeyecektir. Kendisi gibi olmayanlar kendisini bir türlü anlayamayacaktır. Kendisi de çabalarını sürdürmek için bir dayanak noktası oluşturamayacaktır. Şöyle ki Ahmet Celal, “*Onlar gibi olmak, onlar gibi giyinmek, onlar gibi yiyip içmek, onlar gibi oturup kalkmak, onların diliyle konuşmak... Haydi bunların hepsini yapayım. Fakat, onlar gibi nasıl düşünebilirim? Nasıl onlar gibi hissedebilirim?..*” (Karaosmanoğlu 2013: 68) diye açıkça kendi çelişkilerini ve ikilemlerini ortaya koyar. Sonuç kendisi değersiz bir birey olarak görmesidir.

² Bakılabilir: Yalçın Çelik 2004: 137-146.

“Geçen gün, kırlarda dolaşırken ayağım bir konserve kutusuna çarpmıştı. Durup bakmıştım. Bu kutu Amerika'dan gelmiş bir kutu idi ve üstünde İngilizce bir şeyin adı yazılı idi. Bu kutuyu buraya hangi yolcular bıraktı? Kim bilir ne zamandan beri kaldı, bilmiyorum. Fakat tuhaf bir ilgiyle eğildim, elime aldım, baktım adeta bir eski aşınayı görür gibi oldum. Ben, bu topraklarda, işte bu teneke kutunun eşiyim.” (Karaosmanoğlu 2013: 69)

Burada, Damgalı birey kendi benliğini oluşturmuş birisi olarak karşımızdadır. Fakat Goffman'ın dediği gibi kendisini kabul ettirme gibi bir durum içinde kalmaya zorlamaz kendisini. Damgalı birey, bulunduğu topluma uymaktan ziyade yalnızca durumdan yakındır. Burada normal kavramı yerine toplum demeyi tercih ediyoruz. Bunun sebebi damgalı bireyimizin kimi zaman kendisini normal kabul edip bulunduğu toplumu damgalamasıdır.

Goffman'ın damgalı bireyi ele alışı ile *Yaban* romanındaki damgalı bireyin yaşadıkları birbirini destekler niteliktedir. Öte taraftan Goffman yaşanılacak ya da yaşanılması muhtemel olaylardan, damgalının toplumda nasıl yer alacağından bir sosyolog olarak öngörülerle teorisini genişletse de *Yaban* romanında Goffman'ın görüşlerine ters düşen, gündelik hayatta karşılaşılabilecek durumlar da mevcuttur.

Ahmet Celal, yaşadıklarının ve yaptıklarının köylü arasında takdir görmesini ister. “...*Gündelik olayları yorumlamak için kullanılan alışlageldik şemaların da artık bir işe yaramadığını hisseder. Yapmayı başardığı en küçük bir şeyin bile, kendi özel durumu göz önüne alınarak takdire şayan ve dikkate değer birer başarı olarak değerlendirildiği yönünde bir hissiyata kapılır.*” (Goffman 2014: 45) Ama gerçekler böyle değildir.

“Lakin, bu köyde de hiç kimse kolsuz olduğumun farkında değil... Oysa, burada, isterdim ki, farkında olsunlar. Zira, sağ kolumu, ben, onlar için kaybettim. İstanbul'da zilletim olan şey burada şerefimdir... Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hatta merhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin? Bunu sonradan anladım. Zira, burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir. Mehmet Ali'nin anası enikonu topallıyor. Salih Ağa'nın oğullarından biri kamburdur. Bekir Çavuş'un kızı Zehra kördür. (...) Bunlardan başka, köyün iki meczubu, bir cücesi vardır...” (Karaosmanoğlu 2013: 19)

Damga çeşitlerinin ilki olan fiziksel damga, romanın başında karşımıza çıkıyor. Bu damgadan uzaklaşmak ya da bu damganın bir itibar olabileceği yere giden damgalı bireyimiz tam tersi bir görüntüyle karşılaşıyor. Nitekim tek kolu ile yaptığı bir iş başarı olarak görülüyor ve gittiği köyde kendisinden daha fazla damga sembolü bulunan bireyler de onu kabullenmiyor. Bu durum, damgalı bireyi hayal kırıklığına uğratmış ve ötekileştirmiştir. Goffman, ötekilerin damgalı bireyi kazanmaya çalışacaklarını düşünse de *Yaban*'da böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

Damgalı birey, başarısızlık gibi gördüğü kaynaşamamayı düzeltmek için çaba harcamamıştır ya da küçük fedakarlıklar yapmıştır. Tabii burada damgalı bireyin de köylüleri damgalamasının da etkisi unutulmamalıdır.

“... Bana, bu yabana, bu düşmana uzaktan yan gözle bakıyorlar. Hele, Salih Ağa'yı patakladığım günden beri, bana karşı husumetleri o kadar artmıştır ki, her an, beni niçin linç etmediklerine şaşıyorum... Düşman askerleri, silahlarımı aldıkları günden itibaren, ben, onların gözünde bütün gücümü ve önemimi kaybetmiş bulunuyorum. Bunu, hepsinin gözlerinde ayrı ayrı okumak mümkündür.” (Karaosmanoğlu 2013: 169)

Burada Goffman'ın savunduğunun aksine bir durum söz konusudur. Damgalı birey, normallerin gözünde gün geçtikçe düşmanlaşmıştır. Bu durum, Ahmet Celal için daha da genele yayılan bir unsur olmuştur.

“... Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu

vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi biti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin? Bu ısrırganları, bu kuru dikenleri mi? 86 Tabii ayaklarına batacak. İşte, her yanın yarılmış bir halde kanyon ve sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.” (Karaosmanoğlu 2013: 110-111)

Damgalı birey, ait olduğu aydın sınıfına da yabancılaşmaya başlamıştır. Kendi grubundan ayrıldığında da korku hissetmemiştir. Belirtmeliyiz ki bu durum farklılığının nedeni romanda korkunun geniş bir konu olarak ele alınmamış olması da olabilir.

Damgalı bireyimiz, damga sembolü haline gelmiş göstergelerini gizlemek ya da silmekten ziyade “normalleşmeye” başladığını defterine yazmıştır. Fakat ilerleyen sayfalarda durumun böyle olmadığını, köylülere de aydın sınıfı da kendisine yakın göremediğini okuyoruz. Damgalı birey kendisini normaller tarafından damgalanan bir diğer gruba dahil görerek “mezcup” damgasını kendisine yapıştırır. Burada da damga sembollerini gizlenmediğini ya da silmediğini gözlemliyoruz.

Ahmet Celal, damgalı birey kendi isteği ile geldiği köyden kaçmıştır. Fakat Köy ona rahat bir ortam sağlayamamış, köylüler de ona yakın davranmamıştır. Bu durum, Ahmet Celal’i yalnızlaştırmış ve onu toplumdan soyutlamıştır.

Sonuç

Bu incelemenin sonucu olarak şu kaniya varabiliriz: Yaban, Türk aydını ile Türk köylüsü arasında sıkışan, bu iki sınıfın birleşmesinin zor olacağını bizzat deneyimleyen aydın kimlikli, subay disiplinine sahip Ahmet Celal’in başından geçenleri anlatır. Erving Goffman’ın sosyoloji bilimine kazandırdığı “Damga Teorisi” ile yaptığımız okumada, Ahmet Celal’in damgalanmış bir birey olduğuna kesin bir kaniyle varabiliriz. Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar kitabında bahsedilen damga örnekleri ile Yaban romanında yapılan damgalamalar oldukça benzerdir. Bu benzerlikleri daha net görebilmemiz için iki kitaptan da alıntılar yaparak karşılaştırmamızı gerçekleştirdik. Damgalı bireylerin ve normallerin iç içe bulunduğu romanda kimi zaman Ahmet Celal, kimi zaman köylü, kimi zaman düşman askerleri damgalanmıştır. Ahmet Celal ile köylüler arasında karşılıklı bir damgalama söz konusudur. Erving Goffman’ın geniş bir kitleyi gözlemleyerek kaleme aldığı kitabındaki durumlar, Yaban’daki toplumda tam anlamıyla karşılık bulmamıştır. Bu da “damga”nın tek bir sonucu ve çözümü olmadığını göstergesidir. İncelemeye tabi tuttuğumuz bu iki metin, karşılaştırma için istediğimiz malzemeyi fazlasıyla vermiştir. Bu malzemeler de gösteriyor ki edebiyat, diğer disiplinlere örnek sağılar ve disiplinlerin kitlelerce anlaşılmasına önayak olur.

Kaynakça

- Akı, N. ve diğerleri (1989). *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Anık, M. (2019) “Halka Karşı Entelektüel, Entelektüele Karşı Halk: Birbirlerine ‘Yaban’ İki Kesim”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 9, Cilt: 9, Sayı: 17, s.165-188.
- Enginün, İ. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2013). *Yaban*. İstanbul: İletişim.
- Kısacık, T. (2015). *Yakup Kadri'nin Yaban Romanının Yapı ve Tema İncelemesi*, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Öztürk, S. D. (2007). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Metinleri Çerçevesinde Millî Mücadele'nin Yorumlanması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Wallace, R., Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Geliştirilmesi*. Ankara: Doğubatu.

- Yalçın Çelik, S. D. (2004). "Ilias Venezis'in Perspektifinden Öteki Kavramı ve Türk İmajı", *Türkbilig*, Sayı: 7, sf: 137-146.
- Yalçın Çelik, S. D. (2006). "Yaraya Tuz Basmak Adlı Romanda Birey, Toplum, Kore Savaşı ve 27 Mayıs İhtilâli İzlekleri Bağlamında Özne- İktidar Çatışması", *Attila İlhan Armağanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, sf: 318-338.